

LBRIS

We know
books

KOVÁCS LEHEL ISTVÁN

SZOBOR A HEGYEN

A Cenk-tetőn lévő
Árpád-szobor története

Budapest, 2022

Előszó	6
A történelmi háttér	8
A millenniumi kiállítás barcasági vonatkozásai	13
Az Árpád-szobor helye	27
Cenk: egy természetes Brassó-jelkép	35
Az Árpád-szobor felállítása	43
Az Árpád-szobor leleplezése	65
Kegyelet és merénylet: a szobor élete	107
A rombolás	133
A szobor utóélete	173
Az Árpád-szobor és az EKE	185
Az Árpád-szobor és a Vitézi Rend	195
A múzsák hangján	209
Árpád-szobor: fontosabb időpontok	219

Ha a modern nemzetfogalom az 1848-as forradalom és szabadságharc környékén jött létre, akkor minden bizonnyal a múlt modern értelemben való felfogása is ekkor jelent meg. Ez magával vonta a megemlékezés szükségességét is.

1867-ben jött létre a *Magyar Történelmi Társulat*, ez volt az első olyan intézmény, amely kifejezetten a múlt tanulmányozásával foglalkozott.

Gerő András¹ történész szerint először az 1880-as évek során merült fel a honfoglalási évforduló megünneplésének az ötlete. A honfoglalás pontos időpontját azonban a politikusok nem tudták, így felkérték a Magyar Tudományos Akadémiát ennek megállapítására. A pontos időpontot azonban az Akadémia sem tudta megállapítani. A kutatók csupán azt körvonalazták, hogy 860-ban még semmiképpen sem zajlott le a honfoglalás, 900-ra viszont egészen biztosan befejeződött a folyamat. Ennek értelmében politikai döntés kérdése lett, hogy melyik időpontot jelölik ki a honfoglalás évfordulójává. Eredetileg a kormányzat az 1895-ös évet jelölte ki, ekkor azonban az emlékév keretében még csak egy nagyobb méretű kiállítást vizionáltak a tervezők. Később azonban e tervezet további ötletekkel is kiegészült, amelyek megvalósítása az előírtnál jóval több időt igényelt. Emiatt volt szükséges a millennium időpontját 1896-ra módosítani.

A millenniumi megemlékezés azt hivatott bizonyítani és terjeszteni, hogy:

- Magyarország a kiegyezéssel megtalálta a helyét, és létrejött az Osztrák–Magyar Monarchia;
- a magyarság szupremáciának kihangsúlyozása;
- az ország felzárkózott a civilizációs fejlődés élvonalába.

A fenti szempontok indokolták a nagyszabású rendezvényeket, ceremóniákat, beruházásokat, emlékműveket.

Budapest hatalmas léptekben fejlődött. Az 1870-es évek elejétől kezdve egészen az I. világháborúig Berlin után másodikként Budapest fejlődési üteme volt Európában a leggyorsabb. A századfordulón a magyar fővárosnak több lakosa volt, mint Amszterdamnak vagy Moszkvának. 1896-os megnyitásával a budapesti Millenniumi Földalatti Vasút volt a kontinentális Európa első földalatti vasútvonala.

¹ Az 1896-os millenniumi ünnepek, In: Újkor.hu

Az úgynevezett *boldog békeidők*ben könnyű volt az építkezés, és az 1880-as évek során sok településen tervbe vették a városháza felújítását vagy megépítését. Ezt a folyamatot is gyorsította a millennium.

Nem csoda tehát, hogy a millennium megünneplésére grandiózus tervekkel készültek.

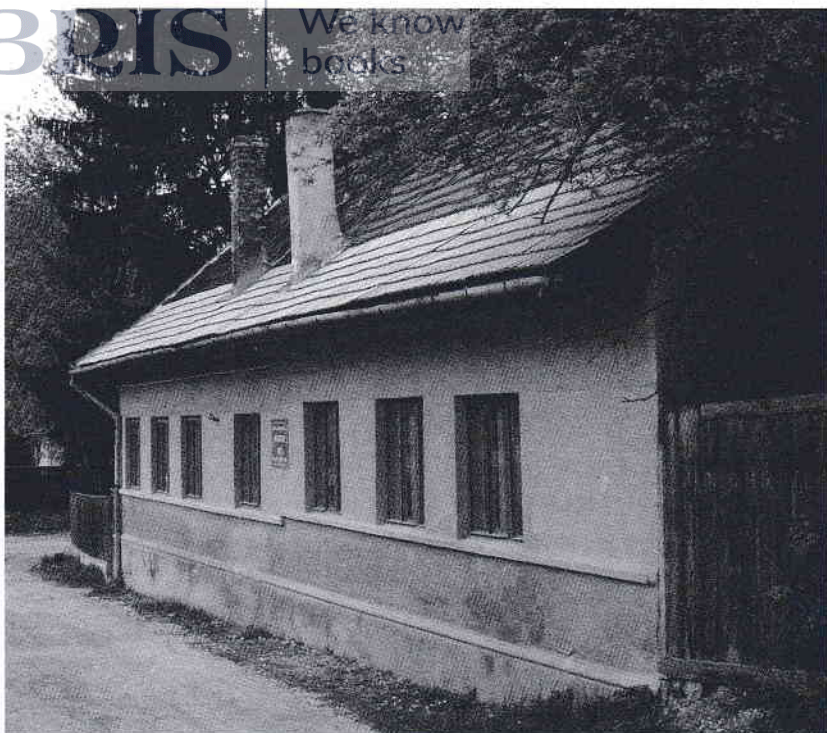
Thaly Kálmán javaslatára tervbe vették több „*maradandó emlék*” létrehozását Magyarország területén, mint például a magyar nemzeti és állami eszme kifejezéseit. A budapesti fő millenniumi emlékmű mellett hét országos (vidéki) műalkotást is terveztek; egyeseket történelmi jelentőségű helyekre (Pannonhalma, Ópusztaszer), másokat pedig „*az ország kapuinál*”, hogy „*aki belép az országba, tudja, hogy magyar földön jár, melynek ezeresztendős történelme van*”.

A létesítmények és rendezvények tervét 1894. február 4-én terjesztették az Országgyűlés elé. „*Árpád és vezérei emlékére hét ily pontot jelöl meg a bizottság, hová, lehetőleg kőből, de mindenesetre szikla-szilárd, hosszú időre szóló anyagból készült, nagyobb költségbe nem kerülő s egymástól eltérő alakú emlékoszlopok lennének állítandók. [...] 7-szer. A brassói Cenk-hegy ormán, mely az ország legdélekeletibb városa s a Székelyföld háromszéki síksága fölött emelkedik s a keleti közlekedésünk fővonalát képező predeáli vasút alatta halad el, és amely páratlanul regényes fekvésénél fogva, egy ily nagyobb szabású emlékoszlop felállítására rendkívül alkalmas*” – így kezdődött tehát a brassói Árpád-szobor² története.

Brassóban is már 1895-ben bizottság alakult a millenniumi ünnepek megszervezésére Brassó vármegye alispánjának, dr. Jekel Frigyesnek a vezetésével.

1895. december 31-én éjfélkor Magyarország egész területén egyszerre megkondultak a harangok: megkezdődött az egy esztendőn át tartó ünnepségsorozat, amellyel a magyarság állama főnnállásának 1000. évfordulóját köszöntötte.

Az országos méretű millenniumi ünnepek, rendezvények szinte minden településen cselekvésre készítették az embereket. A millenniumi emlékfákat Darányi Ignác földművelésügyi miniszter kezdeményezésére kezdték ültetni szerte az országban. A türkösi római katolikus iskola kerítése mellé is ekkor ültették a fenyőfákat.

A TÜRKÖSI RÓMAI KATOLIKUS ISKOLA,
HÁTTÉRBEN A MILLENNIUMI FENYŐKKEL

Az ünnepség része volt a millenniumi kiállítás, és dr. Thaly Kálmán országgyűlési képviselő azon javaslata, hogy hét emlékoszlopot állítsanak az ország területén: négygel a négy égtáj felőli kapuit jelöljék meg Magyarországnak, hármat pedig a nevezetes helyeken.

Így született meg az 1896. évi VIII. törvénycikk „A honalapítás ezredik évfordulójának megörökítésére alkotandó művekről”, amely kimondta, hogy „b) az ország hét különböző pontján, nevezetesen: a munkácsi várhegyen, a nyitrai Zobor hegyen, a Morva vízének a Dunába torkolásánál emelkedő dévényi várhegyen, Pannonhalmán, a zimonyi várhegyen, Pusztaszeren és a brassói Cenk-hegyen emlékoszlopokat emel”.

AZ 1896. ÉVI VIII. TÖRVÉNYCIKK →

1896-ik évi ORSZÁGOS TÖRVÉNYTÁR.

1896. ÉVI

VIII. TÖRVÉNYCZIKK

a honalapítás ezredik évfordulójának megörökítésére alkotandó művekről.

(Szentelését nyert 1896. évi május hó 17-én.)

Mi Első Ferencz József

Isten kegyelméből Ausztriai Császár, Csehország Királya stb. és Magyarország Apostoli Királya.

Kedvelt Magyarországnunk és társországai hű Főrendei és Képviselői közös egyetértéssel a következő törvényczikket terjesztették szentesítés végett Felsőgünk elé:

1. §.

A törvényhozás a honalapítás ezredik évfordulójának maradandó emlékekkel való megörökítése céljából elhatározza, hogy

a) Budapesten a városligetnek az Andrassy-út és a tó közötti részében a honalapító Árpádot és a nemzet egész történelmi multját megörökítő emlékművet állít,

b) az ország hét különböző pontján, nevezetesen: a munkácsi várhegyen, a nyitrai Zobor hegyen, a Morva vízének a Dunába torkolásánál emelkedő dévényi várhegyen, Pannonhalmán, a zimonyi várhegyen, Pusztaszeren és a brassói Czenk hegyen emlékoszlopokat emel.

c) Budapesten a várban a Nagy-Boldogasszonyról elnevezett koronázási templom melletti Halászbástyán Szent István király lovas szobrát állítja fel,

d) országos szépművészeti muzeumot létesít s annak gyűjteményei befogadására Budapesten alkalmas helyen megfelelő épületet emel,

e) az ország különböző vidékein 400 új népiskolát állít fel.

2. §.

A ministerium megbizatik, hogy az 1. §-ban felsorolt alkotásokkal járó munkálatokat végrehajtsa.

E munkálatok költségeinek fedezésére a következő hitelek engedélyeztetnek:

a) Budapesten a honalapító Árpádot és a nemzet történelmi multját megörökítő emlékmű felállítására 802.640 forint;

b) az ország hét pontján emlékoszlopok emelésére 350.000 forint;

c) Szent István lovas szobrának felállítására és e szobor körüli tér rendezésére 300.000 forint;

Thaly Kálmán bevallása szerint: „Az erdélyi millenáris emlékmű helyének meghatározásával nem kis bajban valék; mert ha azt követem, a mit ezen országrész elfoglalásáról, Tuhutum⁵ vezérről és Esküllőről Anonymus regél⁴: akkor Kolozs vármegyének egy elhagyatott, igénytelen, félreeső oláh falujában kellett volna az oszlopot emelni, a merre senki sem jár, legfőljebb néhány kecskepásztor legelteti a nyáját.”

Probléma volt az is, hogy a székelyek mindenképp Budvárra⁵ szereték volna a szobrot, ám végül a törvényhozás a Cenk mellett foglalt állást, nemcsak azért, mert „A Cenk Brassó fölött, az ország délkeleti szögletében, a legszebb pontoknak egyike a magyar korona összes területén”, hanem azért is, hogy az emlékoszloppal ellensúlyozzák az „Austria cum Russia unita, Rebellio devicta (Az egyesült Ausztria és Oroszország a lázadást leverte)” gyalázatos 1849-es emlékmű hatását.

Brassó volt az egyedüli helység, ahol a szobor felállítását az első perctől kezdve elleneztek a románok és a zöld szászok. A felavatását megelőző sajtóvitában „Árpád-szobornak” keresztelték el, majd a felállítást tüntetések és más incidensek kísérték.

- 3 Töhötöm, Tétény vezér. Az az öröklési rend alakul ki, miszerint az erdélyi gyulák őse Tétény harka volt, fia Bogát harka, akit a gyula méltóságra emeltek, amikor 921 körül a Kárpát-medence nyugati részéről Erdélybe költözött. (Makkai László: *Erdély története*, Renaissance, Budapest, 1944.)
- 4 Anonymus *Gesta Hungarorum*: „S attól a naptól kezdve hívták azt a helyet Esküllőnek azért, mert ott esküdtek. Tétény pedig onnantól fogva békevel és szerencsével birtokolta ezt a földet.”
- 5 Székelyudvarhelyről Székelykeresztúr felé haladva az út jobb oldalán található domb (625 m). A monda szerint a nagy hun királynak, Atillának a testvéröccse, Buda építtette. Atilla is sokat időzött itt. Később a keresztény hitre tért székelyek fő szálláshelye lett.

A millenniumi kiállítás barcasági vonatkozásai

A millenniumi ünneppsorozat 1896. május 2. és október 31. között zajlott le országszerte. Az ünnepségnek része volt a millenniumi kiállítás. A nagyszabású kiállítást 520 000 négyzetméteren rendezték meg a Városligetben, melyet Ferenc József nyitott meg 1896. május 2-án. A 240 pavilonban kizárólag magyar eredetű tárgyakat, alkotásokat, gyártmányokat és termékeket mutattak be. A *Révai Lexikon* statisztikája szerint az állandó és időszakos kiállítók száma együttvéve 21 310 volt.

A kiállításon hétfalusi csángó házat is építettek, Sipos Andrásné Bereczki Anna vezetésével bemutatták a hétfalusi csángók életkörülményeit, szokásait. Maga Erzsébet királyné is vásárolt a híres csángó szöttesekből.

A képviselőház 1896. április 21-én ünnepélyes ülésen tárgyalta és fogadta el azt a törvénycikket, amely az ezredéves ünnepet törvénybe iktatta (1896. évi VIII. törvénycikk *A honalapítás ezredik évfordulójának megörökítésére alkotandó művekről*).

A törvény így kezdődik:

1. § A törvényhozás a honalapítás ezredik évfordulójának maradandó emlékekkel való megörökítése céljából elhatározza, hogy

- a) Budapesten a városligetnek az Andrássy-út és a tó közötti részében a honalapító Árpádot és a nemzet egész történelmi múltját megörökítő emlékművet állít,
- b) az ország hét különböző pontján, nevezetesen: a munkácsi várhegyen, a nyitrai Zobor hegyen, a Morva vizének a Dunába torkolásánál emelkedő dévényi várhegyen, Pannonhalmán, a zimonyi várhegyen, Pusztaszeren és a brassói Cenk-hegyen emlékoszlopokat emel,
- c) Budapesten a várban a Nagy-Boldogasszonyról elnevezett koronázási templom melletti Halászbástyán Szent István király lovas szobrát állítja fel,
- d) országos szépművészeti múzeumot létesít, s annak gyűjteményei befogadására Budapesten alkalmas helyen megfelelő épületet emel,
- e) az ország különböző vidékein 400 új népiskolát állít fel.

**CSÁNGÓ HÁZ A MILLENNIUMI KIÁLLÍTÁSON,
KLŐSZ GYÖRGY FÉNYKÉPE, 1896**

A kiállítási épületek összköltsége meghaladta a 4,5 millió forintot, az emlékhelyek megépítésére pedig 5,2 milliót szántak.

Az 1896-os ezredéves országos kiállítás egyik sikeres alkotása a Néprajzi Falu volt.

A szoros határidő miatt az épületek főként fából épültek, ám a nagy sikerre való tekintettel 1904 és 1908 között egy részüket tartós anyagokból újraépítették. Ma is áll például Vajdahunyad várának másolata.

A haza tájegységeinek népi építészetét, jellegzetes háztípusait bemutató kiállítási falut 24 lakóház, 4 középület (templom, községháza, iskola, kórház) és egy csárda alkotta. A Fehér megyei cigánysátor és a Veszprém megyei szentgaáli ház mellett épült fel a millenniumi

kiállításon a hétfalusi csángó ház, amely a hétfalusiak néprajzi gyűjteményét, háziipari kellékeit mutatta be.

„A csángó házat Brassó megye építtette, az utolsó cserepe is Csernátfaluból került ide” – állítja az *Ethnographia* 83. évfolyamában (1972) megjelent 1. száma (567. oldal).

A *Vasárnapi Újság* 1896. 43. évfolyam 2. számában olvashatjuk: „A borsodi házban búcsú, a csángóban lakodalom, a veszprémi téli társaság képe tárul majd a látogató elé. A viseletekben kápráztató változatosság, a jelenetekben lüktető élet, az egész környezetben összhang; nem képesek-e elfeledtetni velünk, hogy tán nem is a kiállításban, s de ki tudná hol, a szép alföldön, Torockó kies vidékén, a Kalotaszegen, a kövesdi matyó házban, vagy a csángók között vagyunk!”

A csángó házban bemutatták Sipos Jánosné Bereczki Anna csángó szőtteseit is. A *Hétfalu* 1906-os, I. évfolyam, 4. száma így számol be az eseményről: „Időt és anyagi áldozatot nem kímélve, saját költségén, az 1896. évi ezredéves kiállítás egész tartama alatt, a kiállítás területén állandóan a szőttesek árusításával és Európa-szerte való terjesztésével foglalkozott, mégpedig úgy anyagiakban, mint erkölcsiekben, minden reményt felülmúló eredménnyel.” A csángók nagyasszonyától maga Erzsébet királyné is vásárolt.

Már a *Székely Nemzet* 1895. május 13-i, 13. évfolyam, 72. száma így ír Sipos Jánosné tervéről:

Brassó-vármegye Hétfalunak nevezett községeiben lakó, mintegy 20 ezer csángóság etnográfiai tekintetben egyik legérdekesebb népfaja az országnak, ennek dacára a kiállítási falu tervéből egészen kihagyták volna őket, ha a megye derék főispánjának eszébe nem jut egyebek között a kiállításon ezt az eredeti s az országban még eddig kevésbé ismert magyar fajt is bemutatni. Brassó-vármegye tudvalevőleg 2 éven át 2 százalékos pótdót szavazott meg kiállítási célokra. Ebből az összegből Brassó város iparát bőkezűen támogathatják a kiállításban való részvételében s jut abból valami a csángóknak is arra, hogy az ezeréves ünnepen megjelenhessenek. A csángó ház terve, mely a kiállítási falut fogja növelni, már készen is van. Maga a csángó nép rendkívül érdekli most a kiállítás iránt. A dologban különben az a nevezetes, hogy Hétfaluban a mozgalom élén egy csángó asszony áll, Sipos Jánosné Csernátfalu község jegyzőjének neje.

Siposné a csángó népeletet még egy eredeti lakodalmos menetben tervezi bemutatni, melyben legalább 200 festői öltözötű csángó venne részt. Egy ifjú pár fog ez alkalommal Budapesten egymásnak örök hűséget esküdni és lakodalmat ülni. Az érdekes terv kiviteléhez a kiállítás igazgatóságának az engedélyére és támogatására van még szükség.

A hosszúfalusi fadaragászati iskola volt növendéke, az akkor Budapesten élő, Münchenből frissen visszatért Istók János a millenniumi ünnepség bandériumáról készített lovas szobrokat, s már ez is jelentős sikernek könyvelhető el, hisz visszaszorította az osztrák pályázókat. Az ekkor egy éve Hosszúfaluból Brassóba költözött és összevont fadaragászati iskolát egyébként számos tanár képviselte a millenniumi kiállításon.

Báró Dániel Ernő kereskedelemügyi miniszter a kiállítást bezáró beszédében elismerően szólt a brassói iskoláról. Kitüntetést és közreműködési érmét kaptak a következő tanárok: Orbán Ferenc igazgató gondos vezetéseért, Kupcsay János kiváló eredményekért, gyakorlati irányú tanításáért, szabatos és művészi kivitelezéséért, Siklódy István és Schuller János sikeres szaktanításáért, Vágó Antal pedig közreműködéséért.

A millenniumi ünnepségek alkalmából több brassói művészt és mesterembert felkértek, hogy készítsenek művészeti alkotásokat, amelyeket majd kiállítanak Budapesten. Friedrich Hermann szobrász és rajztanár gipszből elkészítette a 17. századi brassói városerőd 1:200-as méretarányú, 459 × 384 centiméter területű makettjét 800 forint értékben. Ezt a budapesti kiállítás után az 1900-as párizsi világkiállításon is bemutatták. 1908-ban a Barcasági Szász Múzeumban helyezték el, jelenleg a Takácsok bástyájában van. A nemzeti örökség részét képezi, igaz, hogy 1968-ban kiegészítették a románok lakta Bolgárszeg 19. századi makettjével. Egyesek szerint maga Nicolae Ceaușescu adott erre utasítást, mivel kifogásolta, hogy a makett csak a szászok és magyarok által lakott várat ábrázolta.

Alexander Riedl festő-tanár a rozsnyói várat festette meg 150 forintért, Friedrich Mieß pedig a szászhermányi templomerődöt 200 forintért. Nekolny József mérnök a brassói evangélikus templom három tervrajzát készítette el 150 forintért. A tervrajzok kiegészítésé-ként Karl Muschalek brassói fotográfus három fényképet készített

a Fekete-templomról: egy külső és egy belső látképet, valamint az oltár-fényképét.

A millenniumi kiállításra elküldtek egy Leopold Adler által összeállított albumot is, amely 55 fényképet tartalmazott Brassó történelmi, híres épületeiről. Az album ára 125 forint volt. Szintén Adler készített egy gazdasági épületeket, parasztházakat, mezőgazdasági eszközöket és állatokat is bemutató albumot. Muschalek pedig barcasági népszokásokról és ünnepekről készített fényképekkel teldotta meg a kiállítási anyagot.

A budapesti kiállítás díszmenetében Brassót hat lovag képviselte, közülük három szász, három pedig magyar díszöltözékben. Az utaztatásuk, beöltöztetésük költsége 1705 forint volt, 180 forintért restaurálták a vármegye régi zászlaját is. A csángó ház megépítési költségei 1800 forintra rúgtak.⁶ Brassó vármegye összesen 5110 forintot költött a millenniumi ünnepekre.

* * *

Brassóban már a kisebb millenniumi ünnepeket is botrány fémjelzte. Például a *Székely Nemzet* 1896. május 6-i, 14. évfolyam, 69. száma így ír:

Brassóból írják: Millenniumi ünnepség még csak igen kevés volt nálunk, de annál több a tiltakozás és kisebb botrány. Az elmúlt héten zászlószentelés volt a magyar tanonciskolában és emlékfá-ültetés egyik állami elemi iskolában. A gyermekek persze nemzetiszínű kokárdákkal jelentek meg az ünnepen, ámde annak végeztével néhány közülük megkeserülte hazafiasságát, mert rakoncátlan szász tanulók leszakították a kokárdákat és megrakták a viselőiket. Szombaton délelőtt az ünnepi Te Deum után a kat. elemi iskola ültetett a hatóságok képviselőinek jelenlétében 3 emlékfát: istenért, hazáért és királyért. Az ünnep, habár az időjárás kedvezőtlen volt, igen szépen sikerült. A város középületein és elszórva egy-egy magánépületen is hatalmas lobogók lengnek, bár

6 Dr. Eduard Gusbeth: *Das Gesundheitswesen in Kronstadt in den Jahren 1894, 1895, 1896*, Schlandt Nyomda, Brassó, 1897.

a „Kronstädter Zeitung” tiltakozik a millennium ellen és budapesti tudósítónak meghagyta, hogy a millenniumi ünnepélyekről ne referáljanak. A helybeli oláhok, a nők kezdeményezésére állítólag becsületszóval kötelezték magukat, hogy a kiállítás látogatásától távol maradnak. Vasárnap este az iparos ifjak, városunk eme leghazafiasabb egylete rendezett ünnepet az ezredév emlékére, mely alkalommal dr. Zakariás ügyvéd tartotta az ünnepi beszédet, míg Baráczy Sándor alkalmi ódáját szavalta el. Ezek után műkedvelői előadás volt. Színre került a *II. Rákóczy Ferencz* című darab.

Brassó 1896. május 9-én és 10-én, valamint 15-én és 16-án és június 12-én ünnepelte a millenniumot. Christian Gusbeth szász tanár május 9-én a bolgárszegi evangélikus templomban szép beszédet tartott a diákoknak, Franz Oberth szász evangélikus lelkész másnap, vasárnap kegyelettel prédikált a magyarok ezer évéről. Pár román pap is nemzeti lobogót tűzött a templomokra, hasonlóan a brassói rabbi is⁷.

Május 15-én a Brassó megyei Tanítótestület ünnepelt. A *Kolozsvár* 1896. május 12-i, 10. évfolyam, 108. számában a következőket olvashatjuk:

A Brassó megyei tanítótestület Magyarország ezeréves fennállásának emlékére máj. 15-én (pénteken) délelőtt 11 órakor Brassóban a főtéri tanácsház dísztermében ünnepi közgyűlést tart. A közgyűlés tárgysorozata: 1. „Hymnus”, Erkel F.-től; énekl. a tanítótestület dalszakosztálya. 2. Megnyitó beszéd; tartja Bede Dániel test. elnök. 2. Ünnepi beszéd; tartja Józsa Mihály test. titkár. 4. „Ima a hazáért”; énekl. a tanítótestület dalszakosztálya. 5. „Magyarország ezeréves ünnepére”, alkalmi költemény; írta és szavalja Jánó Lajos tanítótestületi alelnök. 6. A tanítótestület minden tagja hazafias jelmonddal egy e célra készített disz-emlékkönyvbe írja nevét. 7. Tiszteletbeli tagok választása. 8. „Szózat”, Egressy B.-től; énekl. a tanítótestület dalszakosztálya. A közgyűlés után 1 órakor közebed lesz az „Európa” szállodában.

7 Rozalinda Posea: *O festivitate publică controversată, sărbătoarea milleniului*, In: Țara Bârsei, 10. szám, Brassó, 2011.

LIBRIS | We know books

A tanítóttestület által kiadott díszalbumról többet tudhatunk meg a *Székelv Nemzet* 1896. június 1-jei, 14. évfolyam, 82. számából:

A Brassó megyei tanítóttestületnek Magyarország ezeréves ünnepére kiadott *Emlékkönyvből*.

A magyar tantestület Brassó megyében kiváló hazafias missziót teljesít. Hivatva van az állameszmének és a magyar közművelődésnek híveket szerezeni. Megelégedéssel tölt el, hogy feladatának oly buzgósággal felel meg.

BRASSÓ,
MAURER MIHÁLY
FŐISPÁN.

„Kard alapította, a kereszt tartotta fenn Magyarországot” – mondta a bíboros hercegprímás a Mátyás templomban tartott magasztos ünnepi beszédében.

Ezen faktorokhoz csatlakozik harmadikul, mint nemzet- és államfenntartó tényező: a nemzeti szellemi műveltség, melynek érdekeit szolgálják a „Brassó megyei Tanítóttestület” tagjai az iskolában, társadalomban és a testület körében egyaránt.

Ezért őszinte szívből üdvözlöm a t. testületet a második ezredév küszöbén tartott díszközgyűlése alkalmából.

BUDAPEST,
SZATHMÁRY GYÖRGY
MINISZTERI TANÁCSOS.

Ezeréves múltunk dicső emlékeitől megszentelt reményekkel új ezredév küszöbén állva, a honfi öröm mellett töltse be minden tanító lelkét a honfi-kötelesség tudata, mert olyan lesz a jövő ezred, minőnek gyermekeit neveljük.

BRASSÓ,
ORBÁN FERENC
A BRASSÓ MEGYEI
TANÍTÓTESTÜLET
TISZTELETBELI ELNÖKE.

A néptanítók jogos és méltányos követelményei akkor fognak teljesülni, a néptanítók az őket illető társadalmi állást akkor fogják elfoglalni, ha sikerül nekik azon differenciákat